

SZÉKELYFÖLD ÉL ÉS ÉLNI AKAR – A II. KÓS KÁ- ROLY TÁBOR TEMATIKÁJA ÉS FŐBB EREDMÉNYEI

SZEKLERLAND LIVES AND WANTS TO LIVE – PROJECT AND MAIN
RESULTS OF THE II. KÁROLY KÓS CAMP

MOLNÁR GERGELY¹

Abstract

The Sándor Márai Complex Research Program of the Research Institute for National Strategy aims not only to explore the emigration characteristics of the Hungarians from the Carpathian Basin, but to curb the emigration. As part of the Program, now for the second time, the Institute organized the Károly Kós Camp for Native Land Research and Knowledge, at the foot of Harghita mountain. During the camp, the committed young participants made approximately 300 interviews with the emigration affected communities in 30 settlements, to observe how this phenomenon affects their local society and what are they doing to curb it. The essential factor behind the emigration/staying of young people is whether the local community in which they grew up are able to offer a positive vision, how does it affect the willingness to have children, how much they are bound to or about to escape from the community ("pull" and "push" effect). The study attempts to summarize the junctions and some results of this research.

Keywords: emigration, Native Land Research and Knowledge, local society

„Az élethez négy dolog kell, nagyon jó minőségű levegő, jó minőségű víz, nagyon jó minőségű ételmező és a negyedik a munkahelyek, nincsen ötödik. Angliában van jó levegő? Nincs. Van jó víz? Nincs. Van jó kaja? Abszolút nincs! Munkahely? Igen, na és? Mi rájöttünk, hogy az első három nekünk többet ér.”

(Mihály Tibor, igazgató, Petőfi Sándor Általános Iskola, Oroszhegy)

1. A II. Kós Károly Szülőföldkutató és Honismereti Tábor

A Nemzetstratégiai Kutatóintézet – 2017. augusztus 27-e és szeptember 3-a között – második alkalommal rendezte meg a Kós Károlyról elnevezett székelystöldi szülőföldkutató és honismereti táborát. A tábor főhadiszállása Zeteváralján, a Küküllő folyó partján található hangulatos Deság Panzió volt. A táborban a Kárpát-medencéből és a diaszpórából érkezett, a magyarság

¹ osztályvezető, Nemzetstratégiai Kutatóintézet, Jelen- és Jövőkutatások Osztálya

megmaradása iránt elkötelezett magyar fiatalok vettek részt. A mintegy fél-száz pályázati úton kiválasztott fiatal minden költségét a szervező fedezte.

A tábor szakmai programja három blokkban zajlott le. Az első két napban a szakmai felkészülése és felkészítése volt a szerep. A következő három nap a terepmunka, míg az utolsó napok az adatok és tapasztalatok feldolgozásának és a prezentációk időszaka volt.

A tábor számos kulturális program is színesítette. József Attila verseiből szerkesztett zenés estjét mutatta be Földes László Hobo, valamint koncertet adott a Gyergyóból származó Bagossy Brothers Company zenekar. A Lovasíjász című film vetítése után Kaszás Géza rendezővel zajlott izgalmas közönségbeszélgetés. Több este népi táncházakat szerveztünk Vaszi Levente gyimesi csángó népi előadóművész és barátai, valamint a székelyudvarhelyi Kékiringó Néptáncsoport közreműködésével. A településenként készített esettanulmányok és az összegző videók alapján a táborban versenyt is hirdettek, melyet tapasztalt médiaszakemberekből álló zsűri értékelt. Mindemellett sor került gulyásfőző versenyre, baranta- és íjászbemutatóra, valamint a Székelyföld kimeríthetetlen táji és természeti szépségeiből is ízelítőt kaphattak a résztvevők.

2. A kutatás témája, módszere és terepe

A rendszerváltás utáni erdélyi magyar társadalom több kihívással szembesül, melyek között az egyik legnagyobb problémát – az asszimiláció és az elvándorlás mellett – a negatív szaporulat jelenti. A 2017-es kutatótábor, a 2016-oshoz képest bővítve, a szülőföldről való elvándorlás és a szülőföldön maradás kérdéskörén túl a székelyföldi települések általános jövőképehez is kapcsolódik. Míg 2016-ban az egyéni élettörténeteken és motívumokon, családi döntéseken keresztül vizsgáltuk a kérdést, addig 2017-ben a kibocsájtó közösségek oldaláról tesszük. Hipotézisünk szerint ugyanis a fiatalok elvándorlása vagy itthon maradása mögött lényeges tényező, hogy a lokális közösség, amelyben felnőttek, mennyire vitális vagy depresszív, vagyis mennyire képes pozitív jövőképet kínálni a fiataloknak, mennyire emeli vagy csökkenti a gyermekvállalási kedvet, milyen mértékben kötődnek ahhoz vagy épp menekülnek onnan („pull” és „push” hatás).

Ez az a tényező, amely egyedivé, s bátran mondhatjuk, úttörővé teszi kutatásunkat. Ilyet, ilyen módon, ebből a szempontból még más nem kutatott! Nem szorítkoztunk pusztán az egzakt mutatók (pl. munkahelyek száma, birtokszerkezet, jövedelmi viszonyok) vizsgálatára, hanem olyan, „rejtettebb” tényezőkre is figyelmet fordítottunk, mint a mentalitás, a település táji munkamegosztásban betöltött szerepének közelmúltbeli és történeti előképei, a

lokálpatriotizmus mintázatai stb. 2017-ben kiemelt kutatási téma a vallás (felekezet) közösségformáló és -megtartó szerepe.

A településekről a témához kapcsolódóan szerzett ismereteink három forrásból származtak. A merítés meghatározásánál a társadalmi-gazdasági tényezők alapján mindenekelőtt szükséges figyelembe venni Székelyföld reális helyzetét a demográfiai megoszlás alapján, amelyhez a román Statisztikai Hivatal (INS, www.insse.ro) adataiból lehet kiindulni. Számos olyan, első-sorban egzakt vagy számszerűsíthető adat áll rendelkezésre a településekről, melyek fontos kiegészítő információkat tartalmazhatnak a témáról, háttértudást biztosítanak az interjúkhoz, továbbá segítenek a település általános jellemzésének elkészítésében is. Az adatok egy része elérhető a világhálóról is (pl. <http://nepszamlalas.adatbank.transindex.ro/>, települések honlapjai), de feltétlenül igyekeztünk megkérdezni a helyi hivatalokat (egyház, iskola, polgármesteri hivatal) is a birtokukban lévő adatokról, hiszen ezek igazán naprakészek és igen hasznos kiegészítésekkel is szolgálhatnak, különös tekintettel a lakosságszámra és -szerkezetre, az elvándorlás mutatóira, az etnikai és felekezeti arányok változásaira, a hagyományőrzés formáira, a kulturális, oktatási intézmények, vállalkozások számára. Igyekeztünk hozzájutni a települések fejlesztési terveihez, átnézni a településről szóló cikkeket és tudósításokat az elmúlt évek helyi és regionális sajtójában. Szekunder adatok vonatkozhatnak a helyi turisztikai jellegzetességekre (pl. szekelyszallas.hu, települési honlapok, Google térképek, megyei honlapok, szekelyfoldiinfo.ro).

Másik választott módszerünk a (szociológiai) interjú, amely tulajdonképpen egy beszélgetés, finomhangolású vizsgálati eszköz, melynek során a kutatónak figyelnie kell a partnere válaszadásaira, rezdüléseire és követnie kell őt. Az interjúhoz kidolgozott vezérfonalat adtunk a résztvevőknek, azonban annak menete mégsem lehetett egészen előre lefektetett. Az interjú során négy szemkört beszélgettünk az általunk kiválasztott interjúalannal (esetenként a csoportos interjúzás módszerével kombinálva). Az egyik fő csoportba azon személyek tartoztak, akik a közösségszervezés tekintetében kulcsszereplők, akik saját területüket alaposan átlátják, de véleményük van a települést érintő általános folyamatokról is (polgármesterek, tanítók, papok és lelkesek, kántorok, közösségszervezők, kocsmárosok, helyi vállalkozók). A másik csoportot pedig azok a hétköznapi emberek alkották, akik saját maguk, családjuk, rokonságuk és szomszédságuk példáján tudnak beszélni az elvándorlás/szülőföldön maradás és boldogulás dilemmájáról vagy például a valóság saját közösségükben betöltött szerepéről (otthon maradt fiatalok, elvándorolt, de épp otthon nyaraló fiatalok, szülők és nagyszülők).

A terepmunka során számos helyi megfigyelést is végeztünk, így olyan információk birtokába kerültünk, amelyek az előző két forráscsoporton kívül

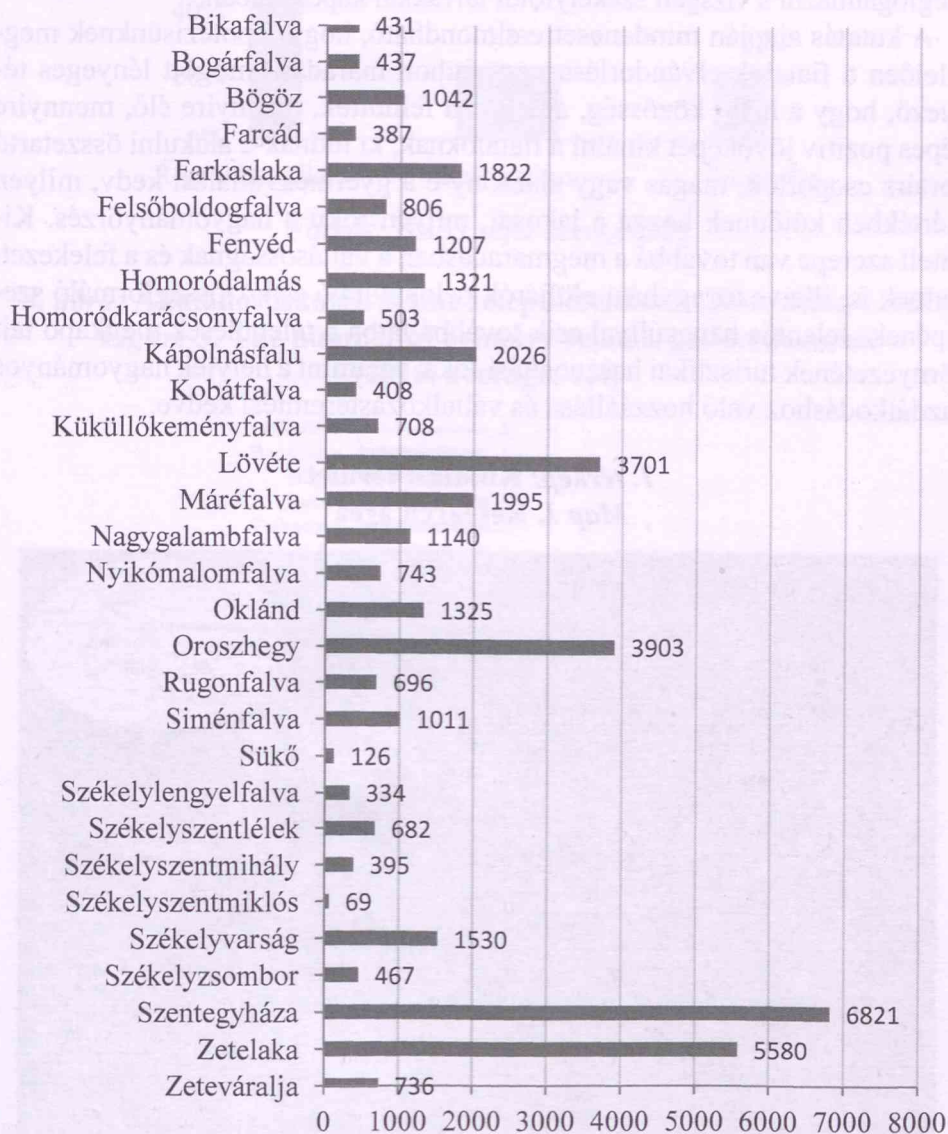
állnak. Megfigyeltük a feltűnő vizuális jegyeket, fényképeken rögzítettük a települések képét, az utcák (burkoltság, járda, tisztaság), a kerítések és a porták állapotát, rendezettségét, melyek árulkodóak. Szemügyre vettük a kihe-lyezett hirdetések szövegeit, de a településen lakók kinézete (ruházat, ápoltság), viselkedése (mit csinálnak éppen az emberek, mi történik a belterületen, a portákon, kint a mezőn, miről folyik épp a szó az utcánkon, a templomkertben, a boltban, a kocsmában stb.) is lényeges adatokkal gazdagította kutatásunkat. Fontos következtetéseket vontunk le a járműállomány alapján (gépesítettség, közösségi közlekedés eszközei, külföldi rendszámú járművek stb.) többek közt a (szub)urbanizáció, az ingázás, a vendégmunka elterjedtségéről. Az interjúk helyszíneit is hasonlóan dokumentáltuk (lakásbelső, hivatali iroda). A közösségi élet helyszínei (bolt, kocsmá, buszmegálló, polgármesteri hivatal, templom) is érdekes adalékokat adhatnak a települési „profilok” összeállításának. Több ízben részeseivé váltunk az éppen zajló közösségi eseményeknek (falunap, lakossági fórum, ünnepség, esküvő, temetés).

A fiatalok hét csoportban, összesen 30 településen végeztek mélyfúrás jellegű terepmunkát, tapasztalt kutató mentoraik irányításával. Az úgynevezett kvalitatív kutatás során a fiatal falukutatók összesen mintegy 300 interjút készítettek és minden településen egy-egy részletes demográfiai adatlapot is kitöltöttek, valamint számos megfigyelést végeztek a falvak utcáit és határát járva. Az interjúk készítése során arra törekedtek, hogy mindenütt megszólítsák azokat a személyeket, akik az adott település életében fontos szerepet játszanak. Sikeresen felkeresték a polgármestereket, jegyzőket, az önkormányzati dolgozókat, iskolák, művelődési házak munkatársait, valamint plébánosokat és lelkészeket, sekrestyést, harangozót, hittantanárt. Beszéltek nyugdíjasokkal, középkorúakkal és fiatalokkal, kis- és nagygazdákkal, kézművesekkel, pásztorokkal, vállalkozókkal és munkavállalókkal. Találkoztak lakóhelyükön dolgozókkal, a közeli városokba ingázókkal és külföldön munkát vállalókkal. A különböző hangok és vélemények együttesen árnyalták az egy-egy településről és kistájáról kialakuló összképet.

A kutatás Udvarhelyszéken, Nyikó mentén és Homoród mentén zajlott, a kiválasztott 30 települést a főbb székelyföldi falutípusokat lefedő lakosság-szám, felekezeti megoszlás és fejlődési potenciál alapján jelölték ki az NSKI munkatársai. Így eljutottunk aprófalvakba (Székelyszentmiklós), kisfalvakba (Zeteváralja), közepes- és nagyfalvakba (Homoródalmás, illetve Farkaslaka) is. Jártunk katolikus (Zetelaka), református (Nagygalambfalva), unitárius (Kobátfalva) és vegyes felekezetű (Oklánd) településen is. Kutattunk gyorsan fejlődő, gazdagodó, gyarapodó népességű településen (Szentlélek) és elzárt, szegényedő, fogyatkozó faluban is (Székelyzsombor). Meglátogattunk

városhoz közeli, főút menti községeket (Bögöz) és magashegyi szóróványtelepüléseket egyaránt (Székelyvárság). A kutatott települések között található egy városka is, Szentegyháza.

1. ábra: A települések lélekszáma (átlag 1527 fő)
Figure 1. The number of inhabitants of the settlements
(average: 1527 capita)

Forrás: NSKI saját szerkesztés (2016)

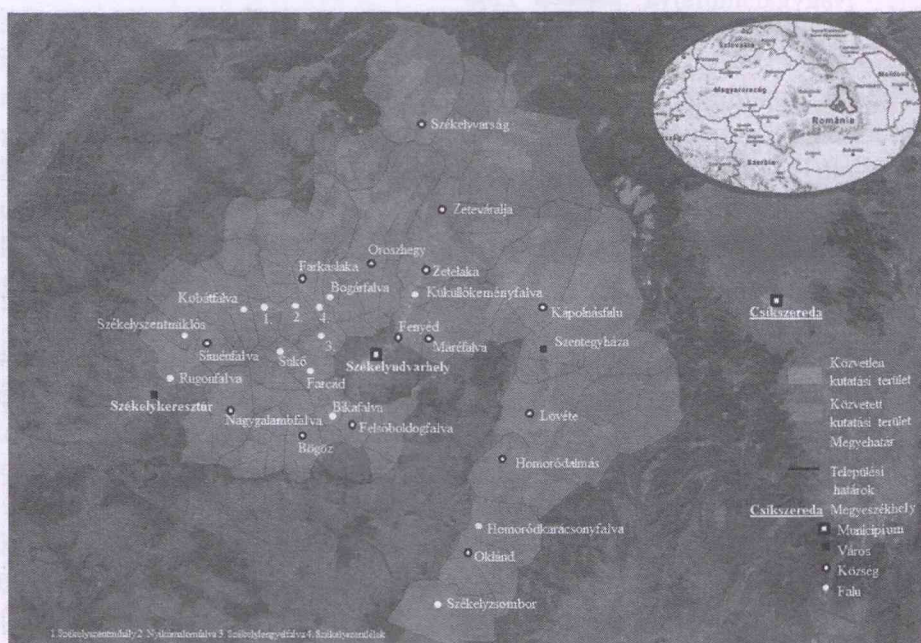
3. Következtetések

A kutatás alapkérdése tehát a székelyföldi települések népességmegtartó erejéhez és általános jövőképehez kapcsolódott. Előjáróban ki kell jelentenünk, hogy a településszisztematikai adatokat sajnos csak hiányosan tudtuk összegyűjteni, illetve az adattisztítás során sok esetben megbízhatatlanságokat tapasztaltunk, emiatt nehéz általánosságban helytálló, módszertanilag alátámasztott állításokat megfogalmazni a vizsgált székelyföldi falvakkal kapcsolatban.

A kutatás alapján mindenesetre elmondható, hogy hipotézisünknek megfelelően a fiatalok elvándorlása vagy itthon maradása mögött lényeges tényező, hogy a helyi közösség, amelyben felnőttek, mennyire élő, mennyire képes pozitív jövőképet kínálni a fiataloknak, ki tudnak-e alakulni összetartó kortárs csoportok, magas vagy alacsony-e a gyermekvállalási kedv, milyen mértékben kötődnek hozzá a lakosai, milyen fokú a hagyományörzés. Kiemelt szerepe van továbbá a megmaradásban a vallásosságnak és a felekezeti életnek is, illetve az egyházi előjárók példamutató és közösségformáló szerepének. Jelentős hangsúllyal esik továbbá latba a települések megkapó táji környezetének turisztikai hasznosítási foka, valamint a helyiek hagyományos gazdálkodáshoz való hozzáállása és vállalkozásteremtési kedve.

1. térkép: Kutatási terület

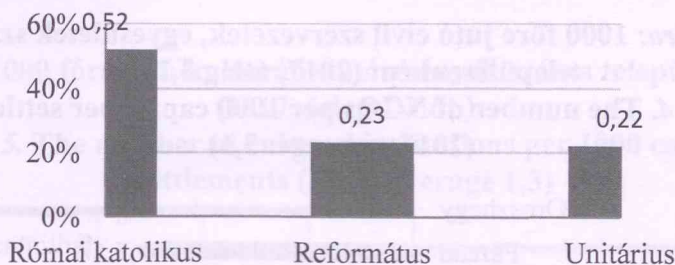
Map 1. Research area

Forrás: NSKI, Körmöczy Gábor szerk.

2. ábra: A három legnépesebb felekezet megoszlása (2016)

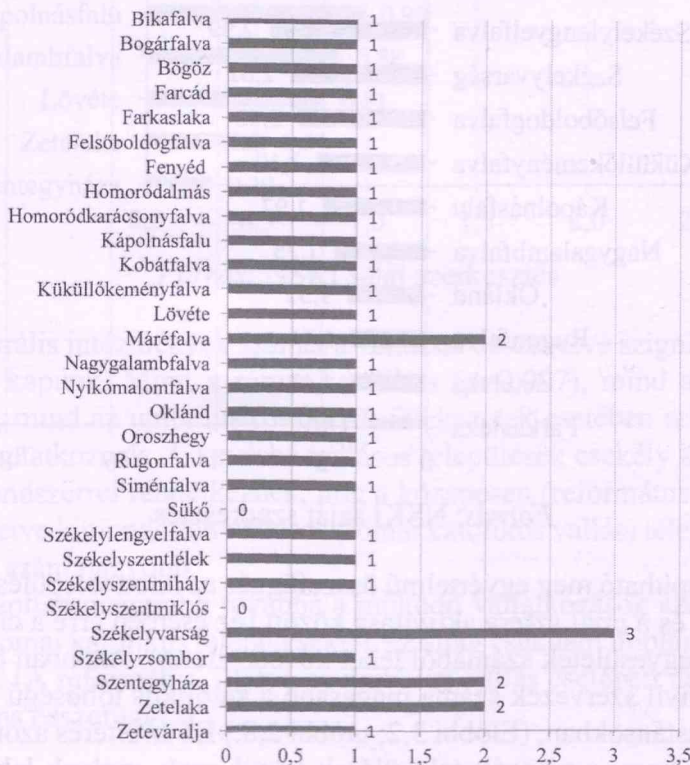
Figure 2. The distribution of the three most populous denominations (2016)

Forrás: NSKI saját szerkesztés

3. ábra: Általános iskolák száma településenként (2016, átlag 1,4 db)

Figure 3. The number of primary schools per settlements (2016, average: 1,4)

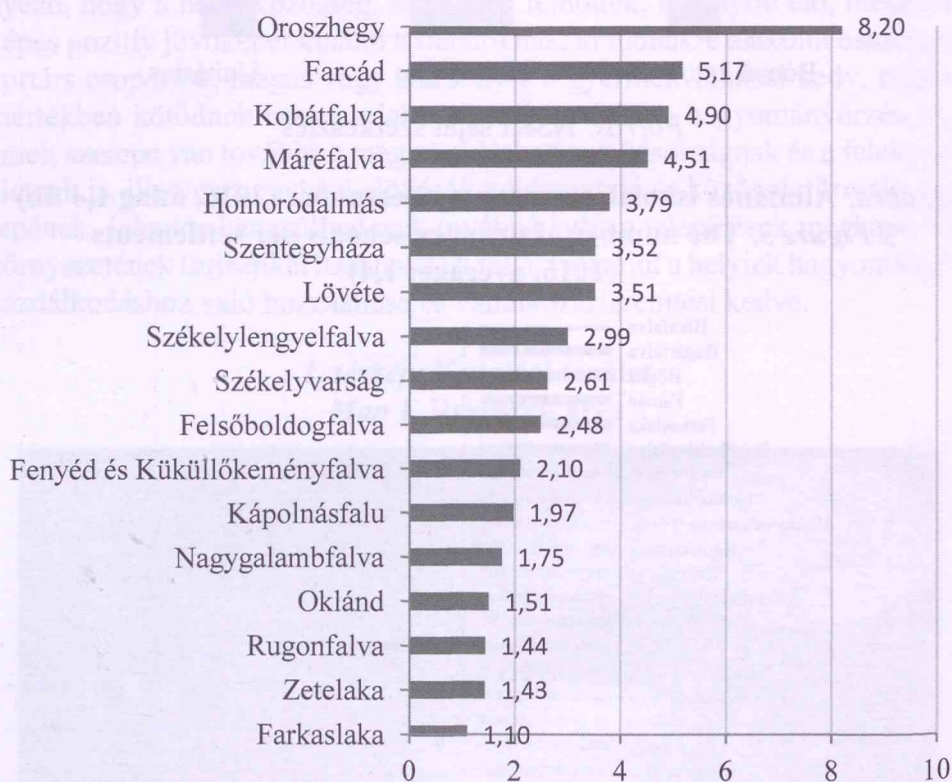

Forrás: NSKI saját szerkesztés

A 30-ból 28 településen működik helyben általános iskola. Sükő és Székelyszentmiklós kivételével tehát mindenhol legalább egy oktatási intézmény található. Reményikkel szólva („*Ne hagyjátok a templomot,/ A templomot s az iskolát*”) elmondható, hogy ahol az alapfokú oktatás (is) megszűnt, ott a közösség felszámolódása riasztóan gyorsuló tendenciát mutat.

4. ábra: 1000 főre jutó civil szervezetek, egyesületek száma településenként (2017, átlag 3,1 db)

Figure 4. The number of NGOs per 1000 capita per settlements (2017, average: 3,1)

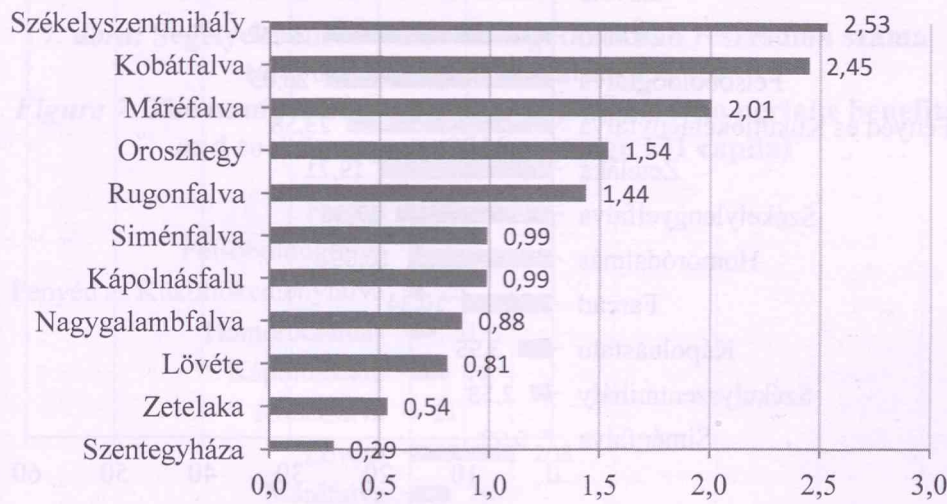
Forrás: NSKI saját szerkesztés

Nem állapítható meg egyértelmű összefüggés az adott település felekezeti megoszlása és a civil szféra aktivitása között (ez esetben erre a civil szervezetek és az egyesületek számából lehet következtetni). Azonban az 1000 lakosra jutó civil szervezetek száma magasabb a katolikus többségű falvakban, mint a protestánsokban. (Előbbi 3,2; utóbbi 2,8.) Ez az eltérés azonban abból is fakadhat, hogy a vizsgált települések közül azok, melyek lakosságának

többsége katolikus, átlagosan 2290 főt számlálnak. Ez a szám a protestáns többségű falvak esetében 682 lakos. Belátható, hogy a lakosságszám növekedésével a civil szervezetek és az egyesületek nem egyenesen arányosan, hanem csaknem exponenciálisan nőnek. A valódi összefüggés itt tehát nem annyira a falvak felekezeti megoszlásában, annál inkább népességszámukban keresendő.

5. ábra: 1000 főre jutó kulturális intézmények száma településenként (2017, átlag 1,3 db)

Figure 5. The number of cultural institutions per 1000 capita per settlements (2017, average 1,3)

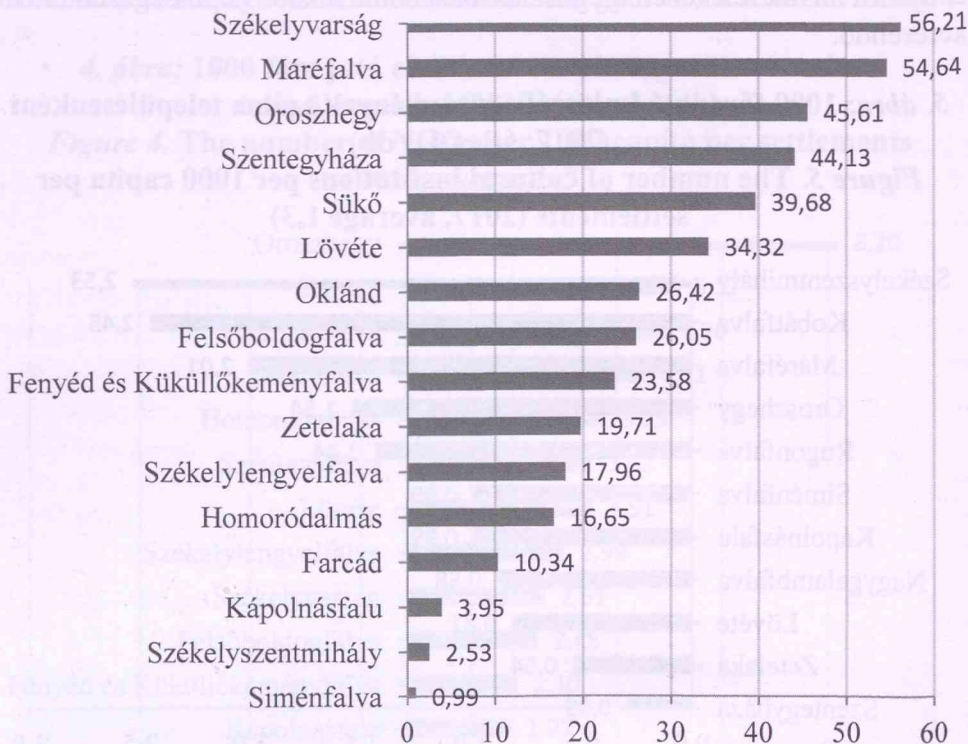
Forrás: NSKI saját szerkesztés

A kulturális intézmények számát a vallással összevetve szignifikáns eredményeket kapunk. Mind a római katolikus ($p=0,007$), mind a református ($p=0,021$), mind az unitárius ($p=0,010$) felekezetek esetében releváns eredmények mutatkoznak. A kevésbé vallásos települések csekély kulturális intézményrendszerrel rendelkeznek, míg a közepesen (református és unitárius vallás), illetve kimondottan vallásos (római katolikus vallás) települések esetében ez a szám nagyobb.

Határozottan magasabb továbbá a működő vállalkozások száma a hangsúlyosan római katolikus településeken, az átlag csaknem duplája, 121 darab ($p=0,018$). (A református, illetve az unitárius vallás esetében nem találtunk szignifikáns összefüggést.)

6. ábra: 1000 főre jutó működő vállalkozások száma településenként, (2016, átlag 26,4 db)

Diagram 6.: The number of functioning enterprises per 1000 capita per settlements (2016, average 26,4 capita)

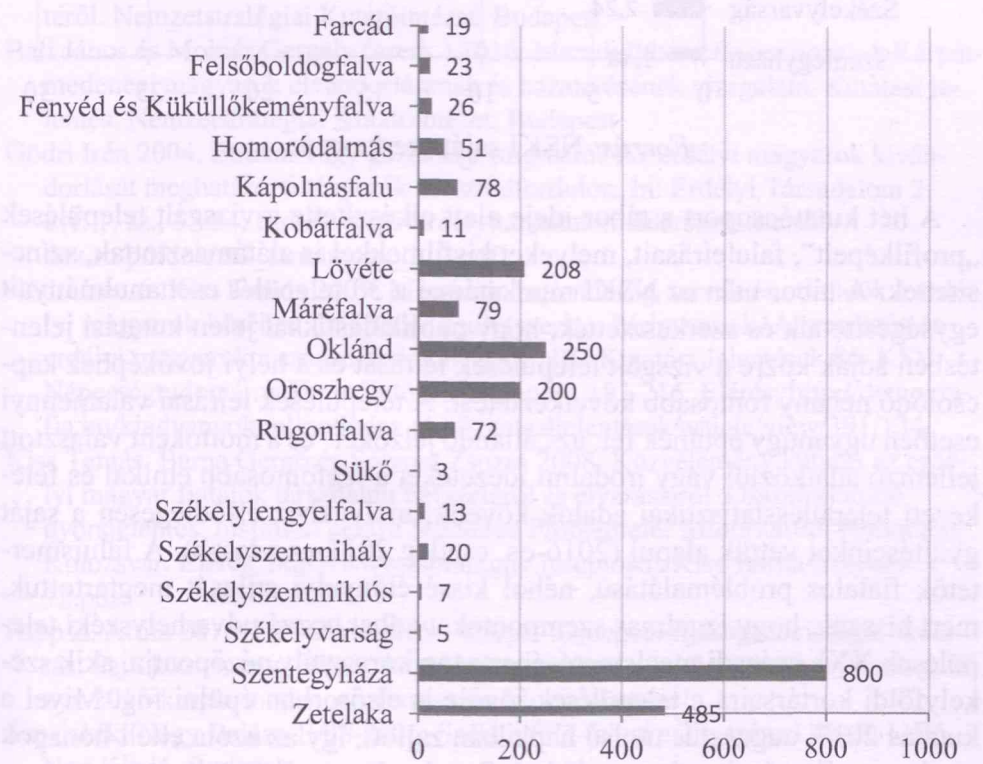
Forrás: NSKI saját szerkesztés

Az egy látnivalóra jutó turisztikai vállalkozások száma Zetelakán (11,5) és Oroszhegy községben (7,6) a legmagasabb. Mindkét településcsoport szinte színtkatolikus. Hozzá kell tenni itt is, hogy a kitöltött adatlapok közül csak némelyiken szerepeltek ezek az adatok, így tehát egyáltalán nem reprezentatív és elméletalkotó ez a megállapítás. Mindenesetre, ha egy részletesebb, mélyebb, kiterjedtebb kutatás bebizonyítaná, hogy nagyobb minta esetén is érvényes, hogy a katolikus településeken többen indítanak turisztikai célú vállalkozásokat az idegenforgalmi látnivalók számához képest, az egy nagyon régi sztereotípiát cáfolna meg itt a Székelyföld magyarlakta falvaiban, vagyis hogy a protestánsok sokkalta inkább vállalkozó szelleműek és szorgalmasak (protestáns munkamorál), mint a katolikus testvéreik.

Megszokott jelenség szerte Európában, hogy ahol a cigányság nagyobb arányban van jelen, magasabb a munkanélküliség és a szociális segélyben

részesülők, valamint az abból élők száma. A „beérkezett” adatok munkanélküliségre vonatkozó hiányos volta miatt ezt az előfeltevést jelen esetben egyértelműen megerősíteni nem lehet. Az azonban szembetűnő, hogy Oklánd községben, ahol a legmagasabb a munkanélküliség (18,1%) és a segélyekben, szociális támogatásokban részesülők aránya (18,9%), a lakosok 17,4 százaléka cigány. A népességszámhoz viszonyítva ennél több cigány származású egyén csak Máréfalván él (26,6%), ott viszont az adatok tanúsága szerint a munkanélküliség (1,4%) és a segélyt kapók száma (4,0%) sem tér el nagyon a többi falu átlagától. (Mindehhez azt is hozzá kell tenni, hogy a cigányság aránya a statisztikai adatokban foglaltaknál egyes településeken jóval magasabb is lehet.)

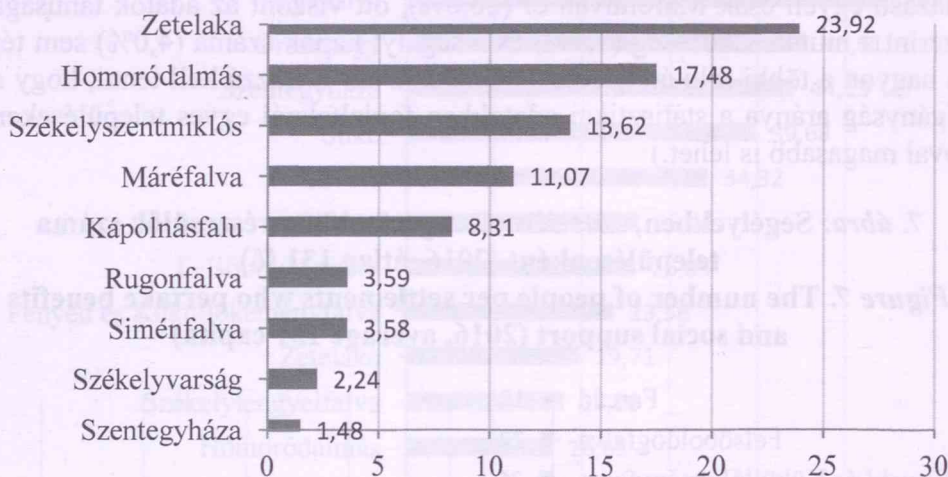
7. ábra: Segélyekben, szociális támogatásokban részesülők száma településenként (2016, átlag 131 fő)
Figure 7. The number of people per settlements who partake benefits and social support (2016, average 131 capita)

Forrás: NSKI saját szerkesztés

Kilenc településen volt lehetőségünk meghatározni az egy mezőgazdasági dolgozóra jutó termőterületet, itt a jelentős eltérések elsősorban természet-földrajzi tényezőkkel magyarázhatók.

8. ábra: Egy mezőgazdasági dolgozóra jutó termőterület (2016, hektár)
Figure 8. The bearing area per an agricultural worker (2016, hectare)

Forrás: NSKI saját szerkesztés

A hét kutatócsoport a tábor ideje alatt elkészítette a vizsgált települések „profilképeit”, faluleírásait, melyeket kisfilmekkel is alátámasztottak, színesítettek. A tábor után az NSKI munkatársai a 30 település esettanulmányait egységesítették és szerkesztették, hogy publikálásukkal jelen kutatási jelentésben adják közre a vizsgált települések leírását és a helyi jövőképhez kapcsolódó néhány fontosabb következtetést. A települések leírásai valamennyi esetben ugyanúgy épülnek fel: az „állandó jelzőket” és a mottóként választott jellemző adatközlői vagy irodalmi idézeteket a legfontosabb etnikai és felekezeti településstatisztikai adatok követik, melyekhez elsődlegesen a saját gyűjtéseinket vettük alapul (2016-os, esetleg 2011-es adatok). A faluismeretők fiatalos problémalátású, néhol kissé élőnyelvi stílusát megtartottuk, mert hisszük, hogy izgalmas szempontokat adhat hozzá udvarhelyszéki települések XXI. századi megismeréséhez azon korosztály nézőpontja, akik székelyföldi kortársaira e települések jövője is elsősorban épülni fog. Mivel a kutatás 2017. augusztus utolsó napjaiban zajlott, így az azóta eltelt hónapok esetleges változásait már nem tudtuk figyelembe venni.

Bízunk benne, hogy a kapcsolódó kutatási jelentés továbbá Székelyföld társadalmi állapotának részletes feltárásában és fejlesztési lehetőségeinek

pontosabb körülhatárolásában is hasznos részdokumentum lehet. A kutatás eredményei alapján kibontakozó kép segítheti stratégiai javaslatok megfogalmazását is, amelyekben a következő szempontoknak lehet különös jelentősége:

- gazdasági jellegű javaslat,
- a civil társadalom képviselői irányába megfogalmazott javaslatok célirányos programok támogatása érdekében,
- egyházak felé megfogalmazott javaslatok az egyházi igehirdetés és programok tekintetében.

Jó utat kívánunk a Székelyudvarhely környéki települések jelenének megismeréséhez!

Felhasznált irodalom

- Bali János, Hajdu Ágnes, Marelyn Kiss József és Nádas Zsófia (szerk.) 2017: Hazatalálók és hazát találók I.-II.: Tanulmányok a külhoni magyar ifjúság helyzetéről. Nemzetstratégiai Kutatóintézet, Budapest
- Bali János és Molnár Gergely (szerk.) 2016: Maradj Itthon! Gyere haza! A Kárpát-medencei magyarok elvándorlásának és hazatérésének vizsgálata. Kutatási jelentés. Nemzetstratégiai Kutatóintézet, Budapest
- Gödri Irén 2004: Etnikai vagy gazdasági migráció? Az erdélyi magyarok kivándorlását meghatározó tényezők az ezredfordulón, In: Erdélyi Társadalom 2. évf. 1. sz., 37-54. Elérés: http://erdelyitarsadalom.adatbank.transindex.ro/pdfdok/et3_tanulmany_1_2.pdf
- Gödri Irén és Kiss Tamás 2009: Migrációs hajlandóság, tervek és attitűdök a erdélyi magyarok körében. In Spéder Zsolt (szerk.): Párhuzamok. Anyaország és erdélyi magyarok a századfordulón. KSH NKI Kutatási Jelentések 86. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Budapest, 183-215. Elérés: <http://demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/kutatasijelentesek/article/view/391/134>
- Kiss Tamás, Barna Gergő és Solyom Zsuzsa 2008: Közvélemény kutatás az erdélyi magyar fiatalok társadalmi helyzetéről és elvárásairól. Összehasonlító gyorsjelentés. Institutul pentru Studierea Problemelor Minoritatilor Nationale, Kolozsvár. Elérés: <http://www.ispmn.gov.ro/uploads/Kiss-Barna-Solyom-12.pdf>
- Papp Z. Attila 2016: GeneZYs 2015 – Kárpát-medencei ifjúságszociológiai kutatás. Sajtóközlemény. Elérés: <http://infota.org/projektek/kutatasi-projektek/genezys-2015-karpat-medencei-ifjusagszociologiai-kutatas/>
- Sepsiszéki Nagy Balázs 1998-2006: Székelyföld falvai a 20. század végén I.-IV. Nap Kiadó, Budapest

Összefoglalás

A Nemzetstratégiai Kutatóintézet Márai Sándorról elnevezett komplex kutatási programja a Kárpát-medencei magyar elvándorlás sajátosságainak feltárását, illetve a kivándorlás megfékezését célozza. Ennek részeként immár második alkalommal szervezte meg a Kós Károly Szülőföldkutató és Honismereti Tábor a Hargita lábánál az intézet. A tábor során a résztvevő, elkötelezett fiatalok 30 településen mintegy 300 interjút készítettek az elvándorlásban érintett közösségekben, hogy megfigyeljék, mit okoz a helyi társadalomban ez a jelenség, illetve hogyan próbálják ezt megfékezni a helyiek. A fiatalok elvándorlása vagy itthon maradása mögött lényeges tényező, hogy a lokális közösség, amelyben felnőttek, mennyire képes pozitív jövőképet kínálni a fiataloknak, mennyire emeli vagy csökkenti a gyermekvállalási kedvet, milyen mértékben kötődnek ahhoz vagy épp menekülnek onnan („pull” és „push” hatás). A tanulmány e kutatás csomópontjainak és néhány eredményének összefoglalására vállalkozik.

Kulcsszavak: elvándorlás, Szülőföldkutató és Honismereti Tábor, lokális közösség